

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Todistelu siviiliprosessissa: säännöt ja käytännöt. Osa I :
Katsaus todistelun perusteisiin ja prosessioikeuden käsitteisiin
OK 17 luvun valossa

Isotalo, Anders H

Suomen Asianajajaliitto

2025-03-03

Isotalo, A H 2025, 'Todistelu siviiliprosessissa: säännöt ja käytännöt. Osa I : Katsaus todistelun perusteisiin ja prosessioikeuden käsitteisiin OK 17 luvun valossa', Defensor Legis : Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, Vuosikerta. 106, Nro 1, Sivut 69–92. < https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/defensor_legis/1002620001.pdf >

<http://hdl.handle.net/10138/628748>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Todistelu siviiliprosessissa: säännöt ja käytännöt. Osa I - Katsaus todistelun perusteisiin ja prosessioikeuden käsitteisiin OK 17 luvun valossa

Anders Isotalo

TIIVISTELMÄ

Artikkeli käsittelee todistelun ja asianosaisten väittämistaakan keskeisiä ongelmia oikeudenkäynnissä. Asianosaisten menestymisen kannalta on ratkaisevaa tunnistaa ja vedota oikeustoiseikkoihin, joilla on välitön vaikutus tavoiteltuun oikeusseuraukseen lain edellytysten valossa.

Vastajan rooli on vuorostaan tasapainoilua passiivisen kiistämisen ja aktiivisen vastatosisekkoihin vetoamisen välillä. Vastajan ei tarvitse kumota jokaista väitettä, mutta vedotesaan vaihtoehtoihin tapahtumainkulkuihin, häneltäkin edellytetään näyttöä omien väitteidensä tueksi.

Tuomioistuimen prosessinjohto on tärkeää oikeudenkäynnin sujuvuudelle, mutta sen on kunnioitettava asianosaisten määräämisperiaatetta ja tuomarın puolueettomuutta. Vaikka väittämistaakan tiukka soveltaminen voi tuntua ankaralta, se on välttämätöntä oikeusturvan ja ennakoitavuuden takaamiseksi.

Johtopäätöksenä todetaan, että todistelun ja väittämistaakan säännöt ovat olennaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisessa. Niiden asianmukainen soveltaminen edellyttää vankkaa ammattitaitoa ja sitoutumista oikeudenmukaisuuteen kaikilta prosessin osapuolilta.

1 Johdanto

Tässä artikkelissa tutkitaan todistelua ja asianosaisen väittämistaakkaa oikeudenkäynnissä. Artikkelissa selvitetään todisteiden, todistelukeinojen ja oikeustositseikkojen¹ olemusta sekä väittämistaakan, määräämisperiaatteen ja tuomioistuimen prosessinjohton välistä suhdetta.

Artikkelin tavoitteena on tarjota teoreettista ja käytännöllistä tietoa aiheesta, systematisoida keskeisiä oikeudellisia kysymyksiä ja arvioida nykysääntelyn toimivuutta. Tutkimuskysymykset koskevat eri todistelukeinojen erityispiirteitä, väittämistaakan vaikutusta todistelun rajaamiseen, prosessinjohton ja määräämisperiaatteen tasapainottamista, oikeustositseikan määritelmää ja tunnistamista sekä vastaajan väittämistaakan eroa pelkkään kiistämiseen. Lisäksi tarkastellaan todistelun ja väittämistaakan sääntelyyn liittyviä jännitteitä.

Tutkielman keskeinen väite on, että todistelun ja väittämistaakan säännöt ovat olennainen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, ja asianosaisten on osattava vedota oikeisiin oikeustositseikkoihin menestyäkseen. Tuomioistuimen prosessinjohto tasapainottelee asianosaisten määräämisvallan ja prosessin ohjaamisen välillä. Tutkimuksen tavoitteena on selkeyttää todistelun ja väittämistaakan teoriaa, sääntelyä ja käytäntöjä sekä tunnistaa ongelmakohtia.

Tutkimusmenetelmänä käytetään lainopillista metodia. Keskeisinä lähteinä ovat oikeudenkäymiskaari esitöineen, korkeimman oikeuden ratkaisut sekä kotimainen oikeuskirjallisuus. Artikkelit keskittyvät Suomen oikeusjärjestykseen.

Tutkimus etenee yleisestä yksityiskohtaisempaan käsitellen todistelua, asianosaisten rooleja ja väittämistaakkaa sekä keskeisiä havaintoja ja päätelmiä.

2 Todisteen luonne ja todistuskeinot

2.1 Todisteiden, näytön ja todistuskeinojen määritelmät

Oikeudenkäymiskaarissa (OK) käytetään termejä näyttö ja todiste määrittelemättä niitä tarkasti. Esitöiden mukaan näytöllä tarkoitetaan todistetta ja siihen liittyvää todistusteemaa², kun taas oikeuskirjallisuudessa todisteella viitataan todistuskeinoihin.³ Voitanen sanoa, että näyttö ja todiste liittyvät väitteen todenperäisyyden osoittamiseen. Näyttö on laajempi käsite, joka kattaa erilaisia todisteita ja selvityksiä, ja todiste on yksittäinen, konkreettinen seikka tai

¹ Oikeustositseikka ei ole ollut vain prosessualistien päänvaiva vaan se on vanhastaan kuulunut myös siviilioikeustieteilijöiden sanastoon. Analyttinen siviilioikeustiede, joka nousi esiin toisen maailmansodan jälkeen, korosti oikeustositseikkojen ja oikeusseuraamusten välistä suhdetta oikeustieteellisen keskustelun ytimessä. Tämän suuntauksen mukaan oikeustieteen tutkimuskohteena on sääntö, josta voidaan erottaa oikeustositseikka ja oikeusseuraamus. Analyttikot pitivät oikeustositseikan käsitettä normisidonnaisena ja abstraktina. Nykyisessä prosessioikeudessa oikeustositseikkoja lähestytään eri tavalla. Niitä tarkastellaan enemmän todellisen elämän tapahtumina ja empiirisinä faktoina. Tämä lähestymistapa on käytännönläheisempi ja vähemmän abstrakti verrattuna analyttiseen siviilioikeustieteeseen. Ks. Pertti Välimäki, Preklusiosta korkeimmassa oikeudessa. *Oikeustiede – Jurisprudentia XLIX:2016* s. 289–356, s. 310–311; Markku Helin, Lainoppi ja metafysiikka. *Suomalainen Lakimiesyhdistys 1988*, s. 413.

² HE 46/2014 vp, s. 35; Dan Helenius – Tuula Linna, Siviili- ja rikosprosessioikeus, 3., uudistettu painos. *Alma Talent 2024*, s. 498.

³ Jyrki Virolainen – Mika Launiala, Tuomarin prosessinjohto riita-asiassa. *Alma Talent 2024*, s. 279.

esine, joka tukee väitettä. Käsitteiden määrittelystä riippumatta todisteet ja näyttö toimivat kumpikin todistuskeinoina välittäen relevantit tosiseikat tuomioistuimelle.⁴

OK 17 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle, jollei laissa toisin säädetä. Lähtökohtana siis on, että todisteena saadaan esittää mitä tahansa millä todistelukeinolla tahansa. Todistelukeinoja on kuitenkin laissa määritelty, joten mitä tahansa ja missä laajuudessa tahansa ei voida esittää todisteena tuomioistuimelle.

Todistelukeinot on laissa määritelty. OK 17 luku jakaa todistuskeinot henkilötodisteluun ja reaalityodisteisiin. Henkilötodistelua ovat asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden lausunnot. Reaalityodisteet ovat konkreettisia todisteita, kuten asiakirjat, esineet ja katselmukset.⁵ OK 17:9:n mukaan laki tunnistaa kolme todistelumuotoa: asiakirjatodistelu, katselmus ja henkilötodistelu.

2.2 Asiakirjatodiste

Asiakirja voidaan esittää näyttönä tuomioistuimelle (OK 17:38). Asiakirjatodisteet ovat keskeisessä roolissa oikeudenkäynneissä, ja ne tunnetaan myös kirjallisina todisteina, joiden näyttöarvo perustuu niiden sisältämään kirjalliseen informaatioon.⁶

Asiakirjatodiste on kirjallinen todiste, joka sisältää kielellisesti välittyvää tietoa.⁷ Se perustuu tekstin lukemiseen ja tulkintaan, mikä edellyttää kielen ja symbolien ymmärtämistä. Lukemalla voidaan saada tietoa asioista, joita ei voi suoraan havaita. Esimerkiksi taivaalla näkyvä tähti voidaan nimetä eri tavoin riippuen havainnon ajankohdasta: aamulla se on ”aamutähti” ja illalla ”iltatähti”. Todellisuudessa kyseessä on sama taivaankappale, planeetta Venus, mutta kieli ja kirjoitus antaa sille eri merkityksiä havaintoajankohdan perusteella.⁸

Kaikki asiakirjamaiset todisteet eivät kuitenkaan automaattisesti ole asiakirjoja OK:n tarjoamassa merkityksessä. Jos asiakirjaa käytetään esimerkiksi käsialan analysointiin, se luokitellaan kirjalliseksi katselmuksobjektiksi. Tällaisen ”katselmusasiakirjan” todistusvoima

⁴ Mirja-Leena Nurmi, Teemälähtöinen todisteiden kartoitus riita-asioissa, s. 135–151 teoksessa Juha Lappalainen – Timo Ojala (toim.), Kirjoituksia todistus oikeudesta. Helsingin hovioikeus 2015, s. 137.

⁵ HE 46/2014 vp, s. 9.

⁶ Juha Lappalainen, Siviiliprosessioikeus II. Lakimiesliiton Kustannus 2001, s. 184.

⁷ HE 46/2014 vp, s. 100; Marja-Leena Honkanen, Katselmus todistuskeinon määrittely- ja riita-asioissa, s. 11–29 teoksessa Juha Lappalainen – Timo Ojala (toim.), Kirjoituksia todistus oikeudesta. Helsingin hovioikeus 2015, s. 11–12; Antti Jokela, Oikeudenkäynti III. Talentum 2015. s. 313–314; Juha Lappalainen – Jaakko Rautio, V Todistelu: 2. Todistuskeinot, s. 623–691 teoksessa Vuorenpää – Helenius – Hietanen-Kunwald – Hupli – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Saranpää – Turunen – Virolainen, Prosessioikeus. Alma Talent 2021, s. 666. Lappalainen 2001, s. 184.

Huomiona, että asiakirjan määrittely ja luonne oikeudenkäymiskaassa eroaa viranomaisen julkisuudesta annetun lain 5 §:ssä esitetystä (viranomaisen) asiakirjan määrittelmästä. Pykälän mukaan ”[a]siakirjalla tarkoitetaan tässä laissa kirjallisen ja kuvallisen esityksen lisäksi sellaista käyttönsä vuoksi yhteen kuuluviksi tarkoitettua merkeistä muodostuvaa tiettyä kohdetta tai asiaa koskevaa viestiä, joka on saatavissa selville vain automaattisen tietojenkäsittelyn tai äänen- ja kuvantoistolaitteiden taikka muiden apuvälineiden avulla.” On siis varottava sekoittamasta julkisuuslain määritelmää oikeudenkäymiskaaren määritelmään.

⁸ Jan Andersson – Mats Furberg, Språk och påverkan, åttonde, omarbetade upplagan. Thales 1996, s. 104–105.

perustuu sen ulkoiisiin ominaisuuksiin, joita voidaan havainnoida visuaalisesti.⁹ Esimerkiksi allekirjoituksen aitouden tutkimisessa asiakirjan todistusvoima ei perustu sen kirjalliseen sisältöön vaan allekirjoituksen ulkoiisiin piirteisiin, kuten siihen, että tietyn allekirjoituksen on kirjoittanut juuri Matti Meikäläinen eikä kukaan muu.¹⁰

OK 17:39:n mukaan pääsääntöisesti asiakirjasta voidaan esittää jäljennös todisteena, mutta tuomioistuin voi poikkeuksellisesti määrätä alkuperäisen asiakirjan esitettäväksi. OK 17:8.4:n mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka voidaan korvata luotettavammalla tavalla. Tämä heijastaa parhaimman todistusaineiston periaatetta.¹¹

2.3 Katselmus

OK 17:38.1:n mukaan tuomioistuimelle voidaan esittää näyttönä asiakirjan ohella esine. Tuomioistuin voi toimittaa katselmuksen esineeseen, jota ei voida helposti tuoda tuomioistuimeen, tai kiinteään omaisuuteen, paikkaan tai muuhun kohteeseen.

Katselmus tulee kyseeseen, kun asiakirjatodisteiden kriteerit eivät täyty. Vaikka katselmus ei olisi asiakirjatodiste, se voi kuitenkin olla kirjallinen todiste.¹² Esimerkiksi valokuvat, äänitai kuvatallenteet ja kartat ovat katselmuskohteita, mutta ne voidaan liittää oikeudenkäyntiaineistoon kirjallisina todisteina.¹³

Katselmuksessa tuomari tekee havaintoja kohteesta eri aisteillaan muodostaen käsityksen merkityksellisistä seikoista. Näkö-, kuulo- ja hajuaistihavainnot voivat olla ratkaisevia riippuen katselmuskohteesta ja todistusteemasta.¹⁴

Esineoikeudellisesta näkökulmasta katselmuksen kohteena olevat esineet voidaan jakaa irtaimiin ja kiinteisiin esineisiin.¹⁵ Todistelun ja OK:n kannalta tällä jaottelulla ei kuitenkaan ole merkitystä, sillä tuomioistuin voi toimittaa katselmuksen sekä irtaimiin että kiinteisiin esineeseen. Se, toimitetaanko katselmus tuomioistuimessa vai sen ulkopuolella, on lähinnä käytännön kysymys.

Katselmuksen kohteena voivat olla esimerkiksi sormenjäljet, murhavälineet, henkilötunnistus, arvet, vaatteet, huumausaineet, ääni- ja videotallenteet, valokuvat, rakennukset ja kiinteistön maaperä.

Katselmuksot perustuvat suoriin, välittömiin aistihavaintoihin, jotka tapahtuvat reaaliajassa. Katselmuksissa saatu tieto on konkreettisempaa ja subjektiivisempaa kuin asiakirjatodistelu, sillä aistihavainnot voivat vaihdella yksilöiden välillä. Asiakirjatodisteet nojaavat tekstin lukemiseen ja tulkintaan, kun taas katselmuksot perustuvat suoriin aistihavaintoihin.

Kuten aiemmin mainittiin, oikeudenkäymiskaaren mukaan asiakirjatodisteesta voidaan toimittaa kopio alkuperäisen asiakirjan sijaan. Katselmuksesta ei ole vastaavanlaista sääntöä,

⁹ Lappalainen – Rautio 2021, s. 666; Lappalainen 2001, s. 184.

¹⁰ Ks. KKO 1996:102, jossa suoritettiin käsiala-analyysi, jonka avulla todennettiin, että testamentin allekirjoitus oli todella F:n oma.

¹¹ HE 46/2014 vp, s. 56.

¹² Lappalainen – Rautio 2021, s. 666.

¹³ HE 46/2014 vp, s. 100.

¹⁴ Honkanen 2015, s. 11.

¹⁵ Janne Kaisto – Jarno Tepora, Esineoikeus eurooppalaistuvassa Suomessa. Lakimiesliiton Kustannus 2012, s. 176.

mutta kopioita valokuvista, ääni- ja videotallenteista sekä muita kuvaohjelmia toimitetaan oikeudelle jatkuvasti. Tietävästi siinä ei liene ongelmia.

2.4 Henkilötodistelu

2.4.1 Mikä on henkilötodistelu?

Henkilötodistelu (*viva voce*) on todistelun muoto, jossa henkilö antaa suullisen kuvauksen tapahtumista oikeudenkäynnissä.¹⁶ Henkilötodistaja kertoo havainnoistaan, kokemuksistaan tai tiedoistaan tuoden esiin relevantteja faktoja.

Henkilötodistelusta säädetään OK 17:26–37 ja 43–46 §:ssä. Todistajana voidaan kuulla asianosaista, muuta henkilöä ja asiantuntijaa.

Oikeudenkäymiskaari ei erikseen määrittele, minkälainen olento voi todistaa oikeudessa, mutta henkilötodistajaksi kelpaa kuitenkin vain ihminen. Vain ihmisille on tunnustettu oikeussubjektin status, eli oikeudet ja velvollisuudet yhteiskunnassa ja oikeudessa.¹⁷ Esimerkiksi papukaija ei voisi toimia pätevänä todistajana. Vaikka se osaisikin toistaa sanoja, siltä puuttuu ihmisen kyky ymmärtää tapahtumia ja vastata kysymyksiin. Oikeushenkilöitä edustaa aina luonnollinen henkilö.¹⁸

2.4.2 Todistaja ja todistelutarkoituksessa kuultava

Lähtökohtaisesti kaikki kutsutut ovat kelpoisia todistamaan (OK 17:26 ja 29). Todistaja on yleensä muu kuin asianosainen.¹⁹

Todistajalta edellytetään todistajanvakuutusta (OK 17:43.1 ja 44.1). Todistajalta edellytetään lähtökohtaisesti todistajanvakuutusta, jotta olisi kelpoinen todistamaan (OK 17:43.1 ja 44.1). Henkilö, joka ei ole asianosainen tai johon eivät päde vakuutuksen poikkeuspykälät, voi todistaa vain vakuutuksen antamalla. Ilman vakuutuksen antamista henkilöltä puuttuu todisteluun liittyvä kompetenssi. Henkilötodistelun edellytyksenä on myös, että henkilö pystyy kommunikoidaan tuomioistuimelle. Jos henkilö ei pysty millään tavalla välittämään sanomaansa, hän ei ole kelpoinen todistamaan.²⁰ Todistaja on rikosoikeudellisessa vastuus-

¹⁶ Aaron X. Fellmeth – Maurice Horwitz, *Guide to Latin in International Law*. Oxford University Press 2009, s. 294–295.

¹⁷ Visa Kurki, Voiko eläin olla oikeussubjekti? *Lakimies* 3/2013, s. 436–458, s. 436.

¹⁸ Osakeyhtiölaki (624/2006) 6:25–28.

¹⁹ HE 46/2014 vp, s. 95; OK 17:26, 29.1.

²⁰ Henkilötodistelun edellytyksenä oikeudenkäynnissä on todistajan kyky kommunikoida tuomioistuimelle. Henkilötodistelua koskeva säädöskieli on kirjoitettu niin, että ”kertomus annetaan suullisesti” (OK 17:47). Suppeassa merkityksessä tämä tarkoittaisi, että vain kuultavan henkilön oma ääni ja puhe kelpaavat todisteluksi. Laajemmassa ja tarkoituksenmukaisemmassa tulkinnassa esimerkiksi viittomakielen tulkin suullinen kommunikointi katsottaisiin viittomakieltä käyttävän todistajan omaksi suulliseksi kertomukseksi.

Suppea tulkinta johtaisi siihen, että esimerkiksi mykkyys tai puheen tuottamisen vaikeudet voisivat estää henkilöä toimimasta todistajana. Laajempi tulkinta sen sijaan saisi tukea YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 12 artiklasta, jonka mukaan vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaioilla.

Kommunikointikyky on olennainen osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Sen rajoittaminen suppeasti henkilön omaan ääneen voi kuitenkin olla epätarkoituksenmukaista ja epätasa-arvoista. Yhden-

sa lausumistaan toisin kuin todistelutarkoituksessa kuultu. Todistaja on rikosoikeudellisessa vastuussa lausumistaan toisin kuin todistelutarkoituksessa kuultu.²¹

2.4.3 Todistajan tietämys tosiseikoista

Todistajan lausunto voi vaikuttaa ratkaisevasti asian lopputulokseen, joten on tärkeää, että hän pystyy antamaan selkeän ja johdonmukaisen kertomuksen tapahtumista. Todistaja, jolla ei ole tietoa tai muistikuvia käsiteltävästä asiasta, on kelpoinen saapumaan oikeuteen, mutta hänen lausumansa on todistelun kannalta kelvoton. Todistajaksi nimeävän tulisi selvittää todistajan tiedot etukäteen. Muussa tapauksessa osapuoli ottaa riskin, että tuomioistuin voi OK 17 luvun 8 §:n nojalla evätä näytön, joka koskee asiaan vaikuttamatonta tai muuten tarpeetonta seikkaa.²²

2.4.4 Henkilötodistelun todistamiskiellot ja -rajoitukset

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun pykälissä 10–23 säädetään henkilötodistelun rajoituksista ja kielloista. Näihin kuuluvat muun muassa valtion turvallisuuteen ja ulkosuhteisiin liittyvät salassa pidettävät tiedot sekä tuomioistuimen päätösneuvottelun sisältö ja tietyt sovittelussa ilmi tulleet asiat. Lisäksi virkamiehet ja julkisen vallan käyttäjät eivät saa todistaa salassa pidettävistä tiedoista ilman asianosaisen suostumusta.

Oikeudenkäyntiasiamiehillä, -avustajilla ja -tulkeilla on puolestaan vaitiolovelvollisuus päämieheltään saamista luottamuksellisista tiedoista. Sama koskee myös terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja pappeja potilas- ja rippisalaisuuden alaisten tietojen osalta. Tämän lisäksi läheisillä on oikeus kieltäytyä todistamasta, ja liikesalaisuuksista todistamisesta voi kieltäytyä tietyin edellytyksin. Toimittajilla ja julkaisijoilla on myös oikeus suojella tietolähteitään.

2.4.5 Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskiello

2.4.5.1 Kirjallisten kertomusten käyttökielto

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluontoista kertomusta, joka on laadittu vireillä olevaa tai alkavaa oikeudenkäyntiä varten (OK 17:24). Kielto koskee esimerkiksi asianosaisen itsensä tai ulkopuolisen laatimia selvityksiä. Tarkoituksena on suosia välitöntä, suullista todistelua ja estää todistelun luotettavuutta heikentävä etukäteinen todisteiden hankinta.²³ Poikkeuksena kiellosta kirjallista kertomusta saadaan käyttää disposi-

vertaisuuden nimissä myös puhekyvyttömiä henkilöiden, joiden kognitiivisessa toiminnassa ei ole esteitä, tulisi voida toimia todistajina kommunikointiavustajan välityksellä.

Laajempi tulkinta edistäisi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, kun kaikki olennaiset todistajanlausunnot voidaan ottaa vastaan ja huomioida. Tämä vahvistaisi oikeusturvan toteutumista ja lisäksi luottamusta oikeusjärjestelmään.

²¹ Rikoslaki 36:1–3; Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke, Oikeudenkäynti riita-asioissa. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 52.

²² Oikeudenkäynnin valmisteluvaiheessa epäolennaisuudet kävisivät ilmi todistajan todistusteemoista.

²³ Säännös heijastaa parhaan todistusaineiston periaatetta, jonka mukaan suoraa näyttöä tulisi käyttää epäsuoran eli välillisen sijaan. *Lappalaisen* näkemys, että todistuskeinojen tulisi sisältää mahdollisimman

tiivisessä riita-asiassa, jos asianosaiset siihen suostuvat (OK 17:24.1 kohta 1). Todisteluky-symyksissä asianosaisilla on tietyissä rajoissa määräämisvaltaa, ja asianosaiset voivat sopia tuomioistuinta sitovasti todistelumenettelystä.

Havainnollistavana esimerkkinä toimii KKO 1992:76. Ratkaisuseloste on seuraava:

Kihlakunnanoikeus oli sallinut kantajan käyttää todisteena kauppakamarin hyväksymän tavarantarkastajan tarkastuspöytäkirjaa ja kunnan rakennustarkastajan katselmuspöytäkirjaa kuulematta niiden antajia todistajina kihlakunnanoikeudessa. Hovioikeus oli pitänyt kerto-muksia oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:ssä tarkoitettuina yksityisluontoisina kerto-muksina ja jättänyt ne huomiotta sekä hylännyt kanteen näyttämättömänä. Hovioikeuden ei olisi tullut hylätä kannetta varaamatta kantajalle tilaisuutta kuulla kertomusten antajia todis-tajina oikeudessa tai esittää asiassa muuta näyttöä.

Ratkaisun ydin on, että yksityisluonteisia kirjallisia kertomuksia ei pääsääntöisesti saa käyttää todisteena kuulematta kertomuksen antajia todistajina. Asianosaiselle on varattava tilaisuus esittää näyttöä vaatimustensa tueksi. Jos todiste hylätään muodollisella perusteella, asianosaiselle on annettava mahdollisuus korjata puute kutsumalla todistajia tai esittämällä muuta näyttöä.

Jos alempi oikeusaste on tehnyt virheellisen prosessuaalisen ratkaisun, joka on voinut vai-kuttaa asian lopputulokseen, ylemmän oikeuden on yleensä kumottava ratkaisu ja palautet-tava asia uuteen käsittelyyn. Tapauksessa KKO 1992:76 kirjallisia kertomuksia ei olisi saanut ottaa vastaan ilman erityisiä syitä, koska voimassa ollut OK 17:11 edellytti kertomuksen anta-jien kuulemista todistajina. Tämä johtuu siitä, että oikeudenkäynnissä tulisi lähtökohtaisesti noudattaa välittömyysperiaatetta ja suullisuusperiaatetta, eli todisteet pitäisi ottaa vastaan suoraan pääkäsitelyssä todistajia kuulemalla. Näin turvataan myös vastapuolen oikeus esit-tää todistajille kysymyksiä.

Korkein oikeus kumosi hovioikeuden materiaalisen ratkaisun, joka oli seurausta proses-suaalisesta virheestä, ja palautti asian käräjäoikeuteen, jotta kantaja saisi oikeudenmukaisen mahdollisuuden näyttää kanteensa toteen. KKO:n ratkaisu ilmensi tärkeitä periaatteita oi-keasta todistelumenettelystä ja asianosaisen oikeudesta esittää todistelua.

Toisena esimerkkinä on KKO 2018:54. Ratkaisuseloste on seuraava:

Todistelutarkoituksessa kuultava asianomistaja jäi kutsuttuna pois hovioikeuden pääkäsit-lyksestä, minkä johdosta hovioikeus käytti kuulemisen sijasta näyttönä hänen esitutkinnassa antamaansa kertomusta. Hovioikeus nojautui näyttönä myös lääkärinlausunnon esitietoihin merkittyyn asianomistajan kertomukseen ja luki vastaajalle syyksi törkeän ryöstön.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla hovioikeus ei olisi saanut käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan eikä lääkärinlausuntoon merkittyä asianomistajan kerto-musta. Asia palautettiin hovioikeuteen.

vähän välillisyyselementtejä (Lappalainen 2001, s. 165), on perusteltu, sillä suora todistelu on luonteeltaan luotettavampaa ja vähemmän altista virhetulkintoille. Kun todistaja kertoo omakohtaisista havainnoistaan, hänen kertomuksensa on helpompi arvioida ja sen uskottavuutta punnita. Välillinen todistelu sen sijaan nojaa päätelmiin ja tulkintaan, mikä voi johtaa ongelmiin. Esimerkiksi fyysisen todisteiden yhdistäminen syytettyn saattaa vaatia monimutkaista päättelyketjua, jolloin väärän johtopäätöksen riski kasvaa ja tilaa jää vaihtoeh-toisille selityksille. Lisäksi välillisen todistelun luotettavuuden arviointi on haastavampaa, koska tuomioistuin joutuu tekemään useita peräkkäisiä päätelmiä. Tämä puolestaan lisää virheiden ja väärin tuomioiden riskiä verrattuna suoraan todisteluun, jossa näyttöä voidaan arvioida välittömämmin ja luotettavammin.

KKO:n keskeiset periaatteet olivat, että esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittävä lausumaa ei saa käyttää todisteena ilman henkilön kuulemista tuomioistuimessa. Tällä turvataan syytetyn oikeutta kuulustella häntä vastaan todistavia henkilöitä sekä todistelun välittömyyttä ja luotettavuutta.

Poikkeuksena lausumaa voidaan käyttää todisteena, jos henkilöä ei voida kuulustella tai häntä ei ole asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoitettu. Tätä poikkeusta tulee soveltaa suppeasti. Ennen esitutkintakertomuksen käyttöä todisteena on yritettävä aktiivisesti tavoittaa henkilöä kuultavaksi, tarvittaessa poliisin tai muiden viranomaisten avulla. Pelkkä kutsu saapua sakon uhalla ei ole riittävä toimenpide. Asianosaisten suostumukseen ei yksin muodosta perustetta käyttää esitutkintakertomusta todisteena. Lääkärinlausuntoon esitietoina kirjattuun asianosaisten kertomukseen sovelletaan samaa käyttökieltoa kuin esitutkintakertomuksiin.

Näkemykseni mukaan lääkärinlausunnossa ja muissa asiakirjoissa olevat lausumat ovat asianosaisten subjektiivisia kertomuksia, jotka rinnastuvat kirjalliseen todistajalausuntoon. Esimerkiksi lääkärinlausunnon rakenteellisuuden vuoksi on erotettava asianosaisten subjektiivinen kertomus sekä ammattilaisen objektiiviset havainnot ja johtopäätökset. Tätä ajatusta vasten asianosaisten subjektiivinen kertomus rinnastuu käytännössä kirjalliseen todistajalausuntoon, jonka käyttöä todisteena on rajoitettu laissa. Ammattilaisen objektiiviset havainnot ja johtopäätökset taas voidaan nähdä asiantuntijan kannanottona, jolla on erilainen todistusarvo.

KKO on korostanut, että kirjallisia kertomuksia ei saa käyttää todisteena ilman antajan kuulemista.²⁴ Tästä voidaan poiketa vain, jos henkilöä ei ole asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta saatu kuultavaksi oikeuteen eikä asian ratkaisua voida enää viivyttää. Henkilön tavoittamiseksi on siis nähtävä aitoa vaivaa. Pelkkä kirjallinen kutsu ja sakon uhka eivät riitä. Asianosaisten suostumukseen ei yksin oikeuta esitutkintakertomuksen käyttöä todisteena.

Säännöksiä sovelletaan rikos- ja riita-asioissa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja todistelun luotettavuuden turvaamiseksi. Poikkeukset koskevat lähinnä dispositiivisia riita-asioita asianosaisten suostumuksella sekä tilanteita, joissa henkilöä ei tavoiteta.²⁵

²⁴ Ratkaisun kohdat 23–33.

²⁵ Ks. myös Vaasan HO 12.5.2020 117086. Rikosjutussa oli kyse kirjallisen kertomuksen hyödyntämisestä todisteena, kun kertomuksen antajaa ei saatu kuultavaksi. HO hyväksyi kertomuksen todisteeksi OK 17:24.2:n nojalla, mutta sen näyttöarvo jäi rajalliseksi vastakuulustelu-oikeuden puuttuessa. Muu näyttö ei riittänyt osoittamaan syyllisyyttä ja väite hätävarjelusta sai tukea, joten syyte hylättiin. Ratkaisu osoittaa, että kirjallisen kertomuksen hyödyntämiskielto on tärkeä oikeusturvan tae, mutta siitä voidaan poiketa tietyn edellytyksin. Kertomuksen näyttöarvo jää kuitenkin vastakuulustelumahdollisuuden puuttuessa väistämättä rajalliseksi, eikä tuomioistuin voi perustaa langettavaa tuomiota yksin tai pääasiassa tällaiselle todisteelle. Tuomioistuinten on arvioitava kriittisesti kirjallisen kertomuksen luotettavuutta muun näytön valossa. Esitutkintakertomusten käytöstä ks. myös EIT:n ratkaisu Al-Khawaja ja Tahery v. UK.

2.4.5.2 Todisteiden hyödyntämiskielto

Todisteiden hyödyntämiskielto soveltuu erityisesti rikosprosessiin, jossa syytetyn oikeusturva on keskeisessä asemassa. OK 17:25 korostaa todisteiden hankkimistavan lainmukaisuuden merkitystä kaikissa oikeudenkäynneissä.

Pykälän ytimen mukaan kiduttamalla saatua todistetta ei saa koskaan käyttää. Tämä on ehdoton kielto.²⁶ Myöskään vaitiolo-oikeuden vastaisesti saatua todistetta ei saa hyödyntää rikosasiassa. Esitutkinnassa epäillyltä tai syytetyltä pakkokeinoin hankittuja todisteita ei saa käyttää, paitsi jos kyse on lakisääteisen velvollisuuden rikkomisesta annetusta valheellisesta lausumasta tai asiakirjasta.

Muiden lainvastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntäminen on harkinnanvaraista. Arvioinnissa huomioidaan asian laatu, oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan vaikutus todisteen luotettavuuteen, todisteen merkitys asian ratkaisemiselle sekä muut olosuhteet.

Pykälän periaatteet ohjaavat tuomioistuimia myös siviiliasioissa. Niissä voi esiintyä tilanteita, joissa todiste on saatu yksityiselämän loukkauksella. Tällöin punnitaan yksityisyyden suojaa ja asianosaisen oikeutta esittää todisteita. Esimerkiksi laittomasti hankittujen sähköpostien tai viestien hyödyntäminen siviiliriidoissa vaatii huolellista harkintaa.

2.5 Asiantuntijatodistaja

Asiantuntijaa koskevat säännökset ovat OK 17:34–36 §. Asiantuntija on henkilö, jolla on erityistä tietämystä tietyltä alalta koulutuksen tai kokemuksen kautta. Häntä kuullaan oikeudenkäynnissä, kun tarvitaan erityistietämystä kokemussäännöistä ja niiden soveltamisesta. Asiantuntijana voi toimia viranomainen, virkamies tai yksityishenkilö, kuten lääkäri, tavarantarkastaja tai tekniikan alan ammattilainen.²⁷ Toisin kuin tavallinen todistaja, asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti. Asiantuntijatodistelu on usein helpommin ymmärrettävissä kirjallisessa muodossa, eikä sen uskottavuuden arviointi vaadi samanlaista suullisen kertomuksen havainnointia kuin todistajien kohdalla.²⁸

OK 17:34:n mukaan asiantuntija on henkilö, jota kuullaan erityisiä tietoja vaativista kokemussäännöistä ja niiden soveltamisesta. Kokemussäännöt ovat tietoja eri elämänalueiden lainalaisuuksista. Asiantuntijatodistelua tarvitaan erityisten kokemussääntöjen selvittämiseen, kun se edellyttää asiantuntemusta, jota maallikoilla ei ole. Yleiset kokemussäännöt eivät vaadi asiantuntijatodistelua.²⁹

Erottavina tekijöinä todistajan ja asiantuntijan välillä ovat, keskittykö kertomus kokemussääntöihin (asiantuntija) vai henkilökohtaisiin havaintoihin (todistaja), ja voidaanko henkilö korvata toisella ilman, että todistelu kärsii.³⁰ Esimerkiksi silminnäkijätodistajalla on yleensä ainutkertaisia havaintoja, kun taas asiantuntija voidaan usein korvata toisella vastaavan pätevyyden omaavalla henkilöllä.

²⁶ HE 46/2014 vp, s. 86.

²⁷ HE 46/2014 vp, s. 98–99.

²⁸ HE 46/2014 vp, s. 99.

²⁹ Mikko Vuorenpää, Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari 2020, s. 153–173.

³⁰ HE 46/2014 vp, s. 98–99.

Havainnollistavassa esimerkissä liikenneonnettomuudesta todistaja A kertoo henkilökohtaisista havainnoistaan, joita vain hän voi kuvata. Asiantuntija B taas analysoi todistusaineistoa ammatillisen kokemuksensa ja teoreettisen tietonsa pohjalta. Asiantuntija voitaisiin korvata toisella asiantuntijalla ilman, että analyysin laatu kärsisi merkittävästi.

Asiantuntijalta edellytetään yleisinä kelpoisuusvaatimuksina rehellisyyttä ja alan taitavuutta. Erityisenä vaatimuksena on puolueettomuus. Asiantuntijan esteellisyysperusteet muistuttavat pitkälti tuomarin jääviä, joskin esimerkiksi palkkioiden osalta kelpoisuutta arvioidaan eri tavalla.³¹

Asiantuntijatodistelun merkitys oikeudenkäynneissä on kiistatta tärkeä. Sen tarkoitus on tarjota tuomioistuimelle erityisosaamista ja tietämystä, joka ei kuulu tuomarin tavanomaiseen asiantuntemukseen mutta on välttämätöntä oikeudenmukaisen ratkaisun saavuttamiseksi. Tällaista asiantuntemusta tarvitaan erityisesti, kun tapaukseen liittyy monimutkaisia syy-seuraussuhteita tai seikkoja, jotka edellyttävät syvällistä perehtyneisyyttä aiheeseen. Asiantuntijatodistelun avulla tuomioistuin saa käyttöönsä tämän erikoistuneen tiedon, mikä edesauttaa perustellun ratkaisun tekemistä.³²

Problematisoidaan asiantuntija-todistaja-tilannetta kysymyksellä, onko mahdollista, että todistaja toimii asiantuntijana? Roolien erottaminen voi joskus olla haastavaa, kuten lääketieteellisissä hoitovirheissä. Leikkaussalissa työskennellyt sairaanhoitaja voi olla sekä todistaja että eräänlainen asiantuntija. Todistajana hän kertoo havainnoistaan leikkauksen kulusta, kun taas ”asiantuntijana” hän voi arvioida hoitokäytäntöjen noudattamista.

On kuitenkin huomattava, että sairaanhoitajan ammatilliset näkemykset eivät täytä lain tiukkaa määritelmää asiantuntijuudesta. OK:n mukaan asiantuntija antaa lausunnon erityistä asiantuntemusta vaativista kokemussäännöistä ja niiden soveltamisesta. Sairanhoitajan rooli esimerkkitalanteessa ei yllä tähän, vaikka hän voikin arvioida hoidon asianmukaisuutta yleisellä tasolla. Onkin syytä erottaa arkikielen ja oikeudenkäynnin virallinen asiantuntijuus. Sairanhoitaja voi olla arkimielessä hoitotyön asiantuntija todistajan roolissa, mutta ei lain tarkoittama erillinen asiantuntijatodistaja. Hänen ammatilliset näkemyksensä voivat kuitenkin olla tärkeä osa todistusta täydentäen faktapohjaista kertomusta. Oikeuden tehtävä on arvioida tämän kaksoisroolin vaikutus todistuksen luotettavuuteen.

2.5.1 Oikeuskäytäntöä anonymististä asiantuntijalausunnosta (KKO 2015:86)

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2015:86 oli kyse asiantuntijatodistelun periaatteista. Ratkaisuseloste on seuraava:

Käräjäoikeus oli tuominnut A:n rangaistukseen kahdesta perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä. Keskeisenä syytettä tukevana näyttönä syyttäjä oli vedonnut A:lle suoritettua kielianalyysiä koskevaan lausuntoon, jonka laatijaa ei ollut nimeltä yksilöity. Hovi-

³¹ Mikko Vuorenpää, Eräitä huomioita uudistuneesta asiantuntijatodistelusta. Teoksessa Juhana Riekinen (toim.), Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Tuula Linnan juhlakirja 2017. Helsinki: Alma Talent. Luettu 3.10.2024. Vaatii käyttöoikeuden. [https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/IAGBGXETEB#-kohta:Vuorenp\(\(e4\)\)\(\(e4\)\)\(\(\(:\(20\)Er\(\(e4\)\)it\(\(e4\)\)\(\(20\)huomioita\(\(20\)uudistuneesta\(\(20\)asiantuntijatodistelusta:\(3\(\(20\)Asiantuntijan\(\(20\)kelpoisuus/piste:t1990zzzLK5](https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/teos/IAGBGXETEB#-kohta:Vuorenp((e4))((e4))(((:(20)Er((e4))it((e4))((20)huomioita((20)uudistuneesta((20)asiantuntijatodistelusta:(3((20)Asiantuntijan((20)kelpoisuus/piste:t1990zzzLK5)

³² Riikka Rask, Asiantuntijatodistelun arviointi, s. 11–35 teoksessa Raimo Lahti – Jukka Siro (toim.), Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2011, s. 11.

oikeus katsoi kysymyksen olevan niin sanotusta anonyymistä todistelusta eikä hyväksynyt lausuntoa todisteeksi ja hylkäsi syytteen.

Kysymys sanotun lausunnon arvioimisesta todisteluna. Kysymys myös hovioikeuden menettelyn oikeellisuudesta, kun se ei ollut ennen todisteen vastaanottamista koskevan päätöksen tekemistä selvittänyt, vaatiiko A lausunnon laatijan kuulemista, ja tarvittaessa varannut tämän jälkeen syyttäjälle tilaisuutta selvittää lausunnon antajan henkilöllisyyttä.

Ratkaisussaan KKO linjasi useita periaatteita. Ensinnäkin asiantuntija kertoo lähtökohtaisesti kokemussäännöistä, kun taas todistaja havaitsemistaan tosiseikoista. Toiseksi asiantuntijan tulee pääsääntöisesti antaa lausuntonsa kirjallisesti, mutta se ei ole kirjallinen todiste vaan oma todistelukeinonsa.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaamiseksi asianosaisella on oltava mahdollisuus kuulustella asiantuntijaa henkilökohtaisesti. Jos asianosainen vaatii kuulemista, sitä ei voida pitää ilmeisen merkityksettömänä.

Vaikka asiantuntijalausunto voidaan antaa nimettömänä, henkilöllisyyden salaaminen vaikeuttaa lausunnon luotettavuuden arviointia ja estää asiantuntijan kuulemisen. Jos vastaaja ei ole selkeästi vaatinut laatijan kuulemista, tuomioistuimen on selvennettävä vastaajan kanta prosessin johdon keinoin. Kuulemista vaadittaessa vastapuolelle on varattava tilaisuus hankkia laatijan henkilöllisyys.

Todisteen puutteiden vuoksi ensisijainen vaihtoehto on sen näyttöarvon alentaminen hyödyntämiskiellon sijaan. Hyödyntämiskielto voi tulla kyseeseen vain, jos oikeudenmukainen oikeudenkäynti muuten vaarantuu.

Ratkaisun perusteella voidaan todeta, että vaikka asiantuntijatodistelu eroaa perinteisestä henkilötodistelusta, asianosaisen oikeus vastakuulusteluun sekä todistelun läpinäkyvyys ja luotettavuus koskevat sitäkin. Nimetön asiantuntijalausunto voidaan hyväksyä todisteeksi, mutta se heikentää sen näyttöarvoa.

2.5.2 Asiantuntijoiden suullisen kuulemisen tarpeellisuus hovioikeudessa ja kirjallisten lausuntojen riittävyys (KKO 2002:35)

KKO:n ratkaisussa 2002:35 arvioitiin, oliko hovioikeus menetellyt virheellisesti hylätessään vaatimuksen pääkäsitteystä asiantuntijoiden suullista kuulemista varten. Ratkaisuseloste on seuraava:

Hovioikeus oli pyytänyt vakuutuskorvausta koskevassa asiassa terveydenhuollon oikeus-
turvakeskuksesta (TEO) asiantuntijalausunnon kantajaa kohdanneen tapaturman ja kan-
teessa mainittujen vammojen syy-yhteydestä. TEO antoi pyydetyn lausunnon hankittuaan
sitä varten lausunnot kolmelta TEO:n pysyväksi asiantuntijaksi nimetyltä lääkäriltä. TEO:n
lausunnon johtopäätös oli kantajan kannalta kielteinen. Lausunnon johdosta hovioikeudelle
antamassaan lausumassa kantaja vaati pääkäsitteilyn järjestämistä nimeten siinä kuultaviksi
sen TEO:n asiantuntijalääkäreistä, joka oli antanut asiassa kannetta tukevan lausunnon, sekä
kaksi kantajaa hoitanutta lääkärinä, jotka niin ikään olivat antaneet asiassa kantajan kannalta
myönteisiä lausuntoja. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevin perustein hovioikeuden
ei katsottu menetelleen virheellisesti hylätessään kantajan pääkäsitteilyä koskevan vaatimuk-
sen. (Ään.)

Ratkaisun pohjalta voidaan tehdä yleistyksiä ja periaatteita. Ensinnäkin terveydenhuollon ammattihenkilön kirjallinen lausunto on lähtökohtaisesti pätevä ilman valallista vahvistamista, ellei tuomioistuimien erityisistä syistä määrää sen vahvistamista suullisesti.

Toisaalta lääkärin suullinen kuuleminen voi olla tarpeen, jos sillä saataisiin lisäselvitystä lausunnon perusteista. Jos asianosaisen tarkoituksena ei ole kyseenalaistaa lausunnon sisältöä, luotettavuutta tai väittää sen olevan puutteellinen, suullinen kuuleminen ei yleensä ole tarpeen. Pelkästään asiantuntijoiden eriävät johtopäätökset eivät itsessään ole peruste vaatia suullista kuulemistä.

Lisäksi jos asiantuntijatodistajia on jo kuultu kärjäoikeudessa samoista seikoista ja heidän kirjalliset lausuntonsa ovat hovioikeuden käytettävissä, suullinen kuuleminen hovioikeudessa ei yleensä ole tarpeen, ellei asianosainen kyseenalaista lausuntoja tai esitä muuta perustetta lisäselvitykselle.

3 Asianosaisten roolit ja väittämistaakka

3.1 Asianosaisten väitteet todistelun kohteena

Factum probandum tarkoittaa todistettavaa tosiseikkaa eli faktaväitettä, joka tulee vahvistaa todistuskeinoin.³³ OK 17:2.1:n mukaan riita-asiaa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Tämä tarkoittaa, että sekä kantajan että vastaajan on kummankin esitettävä todisteet omien väitteidensä tueksi.

Todistelu kohdistuu nimenomaan tosiseikkoihin eli asianosaisen esittämiin faktaväitteisiin. Tosiseikka voi olla ulkoisesti havaittava tapahtuma, kuten se, että henkilö näkee esineen putoavan toisen kädestä. Se voi olla myös henkilön sisäinen tila, kuten tahallisuus tai huolimattomuus.³⁴ Todistelun tarkoitus on selvittää, mitä on tapahtunut tai väitetään tapahtuneen. Kyse on näyttökysymyksestä,³⁵ jolla pyritään pääsemään selville totuudesta selville totuudesta asianosaisten esittämien tosiseikkaväitteiden pohjalta.³⁶ Tuomioistuimen eteen tullaan tekemään tapahtuman- ja faktojenselvittelyä, eli yritetään rekonstruoida ja vahvistaa oikeaksi (tai todennäköiseksi) menneisyyden tapahtuma.

³³ Kaius Tuori, teoksessa Kalle Kärkkäinen (toim.), Lakimieslatinan käsikirja. Edita Publishing Oy 2008, s. 52; Sven Martinger, Norstedts Juridiska Ordbok, sjunde upplagan, Norstedts Juridik AB 2013, s. 74; Fellmeth – Horwitz 2009, s. 106.

³⁴ Tauno Tirkkonen, Suomen siviiliprosessioikeus II. 2., uusittu painos. Toim. Jouko Halila. WSOY 1977. s. 84. Tirkkonen käyttää sanaparia ”psykkisiä olotiloja”.

Allekirjoittaneen kirjoittajan lisäyksenä, että ulkoisesti havaittava tapahtuma on objektiivisesti todennettava, konkreettinen toiminta, jonka ulkopuolinen tarkkailija voi havaita. Se on empiirinen fakta, jonka todenperäisyys on vahvistettavissa riippumatta henkilön sisäisestä tulkinnasta.

Henkilön sisäinen tila (Tirkkosen käyttämä psyykinen olotila) on subjektiivinen kokemus, aikomus, tunne tai mielentila, kuten tahallisuus tai huolimattomuus. Nämä subjektiiviset intentiotilat perustuvat henkilön omaan kokemukseen eivätkä ole suoraan ulkopuolisen havaittavissa.

On tärkeää erottaa empiiriset faktat ja subjektiiviset intentiotilat, sillä ne ovat luonteeltaan erilaisia. Empiiriset faktat ovat objektiivisia ja todennettavia, kun taas subjektiiviset intentiotilat ovat henkilökohtaisia ja tulkinnanvaraisia. Ulkoisesti havaittava käyttäytyminen ei aina suoraan heijasta henkilön sisäistä tilaa.

³⁵ Juha Lappalainen, Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton Kustannus 1995, s. 50.

³⁶ Lappalainen 2001, s. 129.

Todistelun avulla tuomioistuin saa tiedot ratkaistakseen, mitkä väitteistä pitävät paikkansa. Todistelun kohteena on yleensä väite epäselvästä tai riidanalaisesta tosiseikasta, erityisesti oikeustositseikoista. Oikeustositseikat ovat seikkoja, joihin vaadittu oikeusseuraamus lain mukaan perustuu.³⁷ Ne ovat jonkin oikeusseuraamuksen faktapremissejä,³⁸ jotka saavat merkityksensä oikeussäännöksistä ja muodostavat perustan oikeudelliselle argumentaatiolle ja päätöksenteolle. Esimerkiksi oikeustositseikka voi olla, onko velka maksettu takaisin³⁹ vai onko velallinen kuitannut velkansa pätevällä ja kuittauskelvallisella vastasaatavallaan.

Väittämistaakassa olennaista ei ole vetoaminen yleiseen huolimattomuuteen (abstraktinen tuottamus), vaan tiettyyn historialliseen tapahtumasarjaan, joka osoittaa huolimattomuuden (konkreettinen tapahtumainkulku). Kantajan on näytettävä toteen, mitä tarkalleen tapahtui ja miten se osoittaa vastapuolen huolimattomuuden.⁴⁰

Todistelua tarvitaan vain riitaisista seikoista. Jos seikka on riidaton tai yleisesti tunnettu, sen todistaminen on tarpeetonta, ja tuomioistuimen tulee jättää tällainen todistelu huomiotta OK 17:5 ja 8 §:n nojalla.⁴¹

Todistelu voi kohdistua suoraan oikeustositseikkoihin (välitön todistelu) tai oikeustositseikkaan liittyviin todistusositseikkoihin (välillinen eli aihetodistelu).⁴² Esimerkiksi väite, että kuljettaja ajoi päihtyneenä ja ylinopeutta, on välitöntä todistelua, kun taas kertomus tyhjästä olutpulloista autossa on välillistä. Myös apufaktoihin tai kokemussääntöihin perustuva todistelu on välillistä. Välillisellä todistelulla tulee aina olla yhteys riitaiseen oikeustositseikkaan.⁴³

Väittämistaakka ilmentää määräämisperiaatetta antaen asianosaisille vallan päättää, mihin seikkoihin he vetoavat.⁴⁴ Se suojaa yllättäviltä ratkaisuilta, toteuttaa kuulemisperiaatetta ja kannustaa huolelliseen prosessaamiseen. Vaikka sen tiukka soveltaminen voi joskus tuntua epäoikeudenmukaiselta, periaatteesta on syytä pitää kiinni.⁴⁵

³⁷ HE 46/2014 vp, s. 9; Lappalainen 1995, s. 56; Vanhemmassa prosessioikeuskirjallisuudessa oikeustositseikasta on käytetty käsitettä ”todistusotiasia”. Tirkkonen 1977, s. 86; Vanhassa ja kumotussa OK 24 luvun 3 §:ssä käytettiin käsitettä ”pääsyyt”: ”Jokainen tuomio perustettakoon syihin [...], ja pantakoon siihen selvästi ne pääsyyt [...], joihin päätös perustuu.”

³⁸ Juha Lappalainen, Oikeustositseikka ja todistusositseikka prosessioikeudellisina peruskäsitteinä. Lakimies 6/1986, s. 756–770, s. 757.

³⁹ HE 46/2014 vp, s. 9.

⁴⁰ Välimäki 2016, s. 310.

⁴¹ Riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, ei tarvita näyttöä seikoista, jotka asianosaiset ovat tunnustaneet tai joista he ovat yksimielisiä.

⁴² Aihetodistelusta puhutaan myös käsitteellä ”indisio”. Indisiot tai aihetodisteet ovat epäsuoria todisteita, jotka osoittavat jonkin asian todennäköiseksi, mutta eivät todista sitä suoraan tai aukottomasti.

⁴³ Nurmi 2015, s. 137.

⁴⁴ Lappalainen 1986, s. 763–764.

⁴⁵ Virolainen 2000, s. 116; Ks. jäljempänä KKO 2006:54 ja KKO 2016:47.

3.2 Väittämistaakka asianosaisen tehtävänä ja *jura novit curia* -periaate tuomioistuimen tehtävänä

Suomen siviiliprosessissa asianosaisilla on keskeinen rooli oikeudenkäynnin ohjaamisessa ja oikeudenkäyntiaineiston hankinnassa, mikä korostaa osapuolten autonomiaa.⁴⁶ Asianosaisen väittämistaakka kohdistuu oikeustositseikkoihin, ei niiden oikeudelliseen luonnehdintaan tai jutun oikeuskysymykseen.⁴⁷ Asianosaisen ei tarvitse liittää oikeustositseikkoihin juridisia määritelmiä, sillä tuomioistuimella on velvollisuus tuntea laki viran puolesta (*jura novit curia*). Kuitenkin asianosainen saa esittää näkemyksensä soveltuvasta oikeusohjeesta ja asian oikeudellisesta arvioinnista.⁴⁸ Väittämistaakka ei myöskään kata oikeustositseikkojen arvottamista, jota lain soveltaminen saattaa edellyttää.⁴⁹

Jura novit curia -periaatteen mukaisesti tuomioistuin tuntee lain ja soveltaa sitä viran puolesta näkemyksensä mukaan asianosaisen toteennäytettyihin tosiseikkoihin (*da mihi factum, dabo tibi ius*, suom. Anna minulle faktat, niin minä annan sinulle oikeutesi). Tämä ei kuitenkaan estä asianosaisia vetoamasta oikeusnormeihin ja tuomasta esiin niiden sisältöä ja tulkintaa.⁵⁰ Vaikka lainsoveltaminen kuuluu tuomioistuimelle, oikeudenmukaisuus edellyt-

⁴⁶ Ks. tarkemmin tuomioistuimen ja asianosaisten työnjaosta dispositiivisissa ja indispositiivisissa riita-asioissa Lappalainen 1995, s. 91–96.

⁴⁷ Oikeustositseikan ja juridinen luonnehdinnan välinen ero: (1) *Oikeustositseikka*: Akseli antaa Elinalle 5 000 euroa. (2) *Juridinen luonnehdinta 1*: Kyseessä on laina, jos Elina sitoutuu maksamaan rahat takaisin. (3) *Juridinen luonnehdinta 2*: Kyseessä on lahja, jos Akseli antaa rahat Elinalle ilman takaisinmaksuvelvollisuutta. Sama oikeustositseikka voi saada erilaisen juridisen luonnehdinnan riippuen tapaukseen liittyvistä olosuhteista ja osapuolten tarkoituksesta. Fakta leimaataan juridisella etiketillä.

⁴⁸ OK 17:4.1; Laintulkinnassa keskeistä on määrittää säännöksen perusteltu ja oikea tulkinta. Kyse ei ole sen arvioinnista, onko esitetty riittävä näyttö jostakin menneestä tapahtumasta tai kokemussäännön paikkansapitävyydestä. HE 46/2014 vp, s. 50; Myös KKO 1996:148, jossa korkein oikeus myönsi A:lle valitusluvan ja jossa A valituksessaan vaati hovioikeuden tuomion kumoamista ja konkurssipesän kanteen hylkäämistä. A katsoi myös, että koska maksu perustui vuonna 1988 tehtyyn sopimukseen, asia tulisi ratkaista tuolloin voimassa olleiden säännösten mukaisesti.

Konkurssipesä vastusti valitusta ja vaati sen hylkäämistä. Konkurssipesän näkemyksen mukaan A ei voinut korkeimmassa oikeudessa vedota uutena perusteena siihen, että asiaan tulisi soveltaa ennen 1.1.1992 voimassa olleita säännöksiä takaisinsaannista konkurssipesään. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, että A:n vaatimus asian ratkaisemisesta ennen 1.1.1992 voimassa olleiden säännösten mukaan ei ollut oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitettu uusi seikka. Tuomioistuin on velvollinen soveltamaan asiassa oikeaa lakia viran puolesta, ja A:lla on oikeus esittää käsityksensä sovellettavasta laista. Näin ollen A:n esittämä vaatimus lainvalinnasta ei ollut uusi seikka, johon ei voisi vedota korkeimmassa oikeudessa, vaan kyse oli sovellettavan lain valinnasta, johon A:lla oli oikeus ottaa kantaa.

⁴⁹ Juha Lappalainen – Tuomas Hupli, I Johdatus prosessioikeuteen: 1. Prosessioikeus oikeudenalana, s. 43–57 teoksessa Vuorenpää – Helenius – Hietanen-Kunwald – Hupli – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Saranpää – Turunen – Virolainen, Prosessioikeus. Alma Talent 2021, s. 204–205.

⁵⁰ Esimerkiksi vahingonkorvausjutussa oikeudellinen kysymys tulee asiassa esiin arvioitaessa, onko kiinteistön omistaja laiminlyönyt huolellisuusveloitteensa liukkauden torjunnassa ja siten syyllistynyt tuottamukseen, sekä mikä on vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen merkitys vastuun ja korvauksen määrän arvioinnissa. Nämä ovat vahingonkorvausoikeudellisia tulkintakysymyksiä, joihin sovelletaan vahingonkorvauslain säännöksiä ja oikeuskäytäntöä.

tää, ettei lainsoveltamisratkaisu saa olla asianosaisille yllätys, minkä vuoksi tuomioistuimelta edellytetään informatiivista prosessinjohtoa.⁵¹

Yhteenvetona voidaan todeta, että asianosaisen ja tuomioistuimen välinen työnjako perustuu siihen, että asianosainen esittää oikeudenkäynnissä faktat, mutta voi halutessaan myös ilmaista näkemyksensä asian oikeudellisesta arvioinnista. Tuomioistuin puolestaan soveltaa lakia viran puolesta asianosaisten esittämiin faktoihin.⁵² Asianosainen ei siis voi ottaa tuomioistuimen roolia lain soveltajana, eikä tuomioistuin voi edellyttää asianosaisen esittävän juridisia arvioita tai määritelmiä.

3.3 Vetoaminen oikeustosisekoihin edellytyksenä todistelun esittämiselle

3.3.1 Väittämistaakka asianosaisen tehtävänä ja oikeustosisekkojen vaatimukset

Oikeudenkäynnissä asianosaisen tehtävänä on tuoda esiin tapauksen tosiseikat, kun taas tuomioistuin vastaa oikeudellisesta arvioinnista. Tämä työnjako konkretisoituu väittämistaakassa, joka edellyttää, että oikeustosisekkaan on vedottava, jotta sitä voitaisiin todistaa (OK 5:2.1.2, 19–20 §). Jos asianosainen ei vetoa johonkin seikkaan määräajassa, astuu voimaan preklusio, jolloin tuomioistuin ei ota sitä huomioon pääkäsitelyssä (OK 5:28, 24:3). Preklusio edistää oikeudenkäynnin tehokkuutta ja totuudenmukaista päätöksentekoa, vaikka se voikin yksittäistapauksissa estää kaikkien seikkojen esiin tuomisen.⁵³

Väittämistaakka eroaa todistustaakasta. Väittämistaakka koskee sitä, mihin seikkoihin vedotaan ja mitä tuomioistuin saa tutkia, kun taas todistustaakka liittyy väitteiden näyttämiseen toteen.⁵⁴ Vaikka jokin oikeudellisesti merkittävä seikka ilmenisi todistelussa, tuomioistuin ei saa perustaa ratkaisuaan siihen, ellei asianosainen ole siihen nimenomaisesti vedonnut.⁵⁵

Väittämistaakka on luonteeltaan subjektiivinen, mikä tarkoittaa, että asianosaisen on itse vedottava seikkoihin. Tämän taakan funktiona on mahdollistaa asianosaisten puolustautuminen ja estää yllätysratkaisut. Väittämistaakan täyttämiseksi riittää, että asianosainen vetoaa oikeustosisekoihin; seikkojen juridinen luonnehdinta ei ole tarpeen.⁵⁶ Asianosaisen ei tarvitse nimetä seikkoja juridisilla termeillä, vaan riittää, että hän kertoo historiallisen tapahtu-

⁵¹ Jyrki Virolainen – Mikko Vuorenpää, I Johdatus prosessioikeuteen: 4. Periaatteet prosessioikeudessa, s. 115–228 teoksessa Vuorenpää – Helenius – Hietanen-Kunwald – Hupli – Koulu – Lappalainen – Lindfors – Niemi – Rautio – Saranpää – Turunen – Virolainen, Prosessioikeus. Alma Talent 2021, s. 204–205; Lappalainen 1995, s. 88.

⁵² Perinteisen, filosofisen ihannemallin mukaan tuomarille esitetään asian tosiseikasto, joka muodostaa tuomion premissit. Tuomari soveltaa näihin faktoihin voimassa olevia oikeusohjeita. Lopputuloksena on johdopäätös, joka vahvistaa auktoritatiivisesti sen, mitä asiassa on pidettävä oikeana. P. O. Träskman, Tuomion arviolemisen normatiivinen perusta. Lakimies 6/1986, s. 854–872, 856.

⁵³ Jokela 2015, s. 38–39. Preklusiosta alioikeudessa enemmän muun muassa: Helenius – Linna 2024, s. 221–223; Virolainen – Launiala 2024, s. 278–283

⁵⁴ Jyrki Virolainen, Väittämistaakasta vieläkin vähäsen. Lakimies 7–8/2000 s. 1155–1169, s. 1157.

⁵⁵ Lappalainen 1995, s. 406; OK 24:3.2.

⁵⁶ KKO 2001:77:ssä oli kyse siitä, että Vaasan Snacks Oy Ab oli alun perin perustanut vaatimuksensa siihen tosiseikkaan, että Oy Avanspack Ab oli antanut lupauksen, joka osoittautui vääräksi. Oikeudenkäynnissä asianosaisten esittämät vaatimukset perustuvatkin tiettyihin tosiseikkoihin eli faktoihin, jotka pysyvät samoina, mutta joita voidaan tarkastella eri oikeudellisista näkökulmista. Hovioikeudessa Vaasan Snacks halusi tuoda esiin myös sen, että väärän lupauksen antaminen oli huolimaton ja siten tuottamuksellista. Vaikka Vaasan

mainkulun. Tämän jälkeen tuomioistuin arvioi tapahtumien juridisen relevanssin *jura novit curia* -periaatteen mukaisesti.⁵⁷

Oikeustositseikat ovat faktoja, joiden olemassaolo johtaa tiettyyn oikeusseuraamukseen. Ne saavat juridisen merkityksensä yleensä suoraan laista.⁵⁸ Oikeustositseikat ovat siis keskeisiä elementtejä, jotka laukaisevat oikeudellisen vastuun tai muun seuraamuksen lain edellytysten täytyessä.

Oikeustositseikkoja voidaan havainnollistaa seuraavilla esimerkeillä:

- Velkomisjutussa velan syntyminen ja erääntyminen ovat oikeustositseikkoja.
- Henkilön kuolema on oikeustositseikka, joka käynnistää perinnönjaon.
- Testamentin tekeminen on oikeustositseikka, joka voi muuttaa lakimääräistä perimysjärjestystä.

On tärkeää huomata, että oikeustositseikkojen tulee olla selviä ja yksilöityjä faktoja. Liian epämääräiset, monitulkintaiset tai hypoteettiset väitteet eivät kelpaa oikeustositseikoiksi.⁵⁹ Lisäksi niiden on oltava asian ratkaisemisen kannalta olennaisia – merkityksettömät seikat eivät saa oikeustositseikan asemaa.

3.3.2 Oikeuskäytäntöä väittämistaakasta

3.3.2.1 Väittämistaakka ja tuomioistuimen sidonnaisuus kanneperusteisiin (KKO 2016:47)

KKO:n ratkaisussa 2016:47 arvioitiin, oliko hovioikeus voinut perustaa ratkaisunsa seikkaan, johon kantajat C ja D eivät olleet vedonneet kanteensa perusteena (oikeustositseikkana). Ratkaisuseloste on seuraava:

Kiinteistön kaupan purkamista koskeva kanne oli perustunut siihen, että rakennuksen alapohjassa oli ollut laajoina kosteus- ja homevaurioina ilmennyt laatuvirhe, joka oli aiheutunut siitä, että maakosteus oli päässyt kapillaarisesti nousemaan betonilaatan läpi lattiapinnoitteeseen. Hovioikeus hyväksyi purkuvaatimuksen sillä perusteella, että laatuvirhe oli keittiön lattiaan puhkaistu maaperään ulottuva aukko, josta aiheutui terveyshaittana pidettävää mikrobirasitusta huoneilmaan.

Kysymys siitä, onko hovioikeus voinut kanneperuste ja oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n ja 26 luvun 1 §:n säännökset huomioon ottaen hyväksyä kanteen mainitsemallaan perusteella. (Ään.)

Kantajat olivat vaatineet kaupan purkua laaja-alaisten vaurioiden perusteella, mutta hovioikeus katsoi purkuun oikeuttavaksi virheeksi lattia-aukon. Kantajat olivat vedonneet aukkoon todisteena (todistustositseikkana), mutta eivät kanneperusteena (oikeustositseikkana) kaupan purkamiselle.

Snacks toikin hovioikeudessa esiin uuden oikeudellisen näkökulman, itse tosiseikat eivät muuttuneet, sillä kyse oli vain siitä, että samoja faktoja tarkasteltiin nyt myös tuottamuksen kannalta.

⁵⁷ Mikko Vuorenpää, Några observationer om åberopsbördan. JFT 2–4/2017 s. 189–199, s. 191–193.

⁵⁸ Joskus tiettyyn oikeussuhteeseen ei ole olemassa kirjoitettua lakia, jolloin on nojaututtava yleisiin ja vakiintuneisiin oppeihin, kuten esimerkiksi perusteettoman edun palautuksessa. Ks. myös jäljempänä KKO 2006:54.

⁵⁹ Ks. jäljempänä oleva luku otsikolla ”3.3.3. Epäolennaisten seikkojen erottaminen”.

KKO:n keskeiset periaatteet olivat, että asianosaiset määrittävät oikeudenkäynnin kohteen (määräämisperiaate). Tämän myötä kantajan on esitettävä kannevaatimuksen perustana olevat välittömät tosiseikat (oikeustositseikat), ja tuomioistuin voi perustaa ratkaisunsa vain näihin seikkoihin. Tuomioistuin ei voi perustaa ratkaisuaan todistustositseikkoihin, joilla vain osoitetaan kanneperusteen olemassaolo.

Tapauksessa hovioikeus ei olisi saanut perustaa ratkaisuaan aukkoon ja siitä aiheutuneeseen terveyshaittaan, koska niihin ei vedottu kanteen perusteina. Jos oikeustositseikkaan ei ole asianmukaisesti vedottu, tuomioistuin joutuu ratkaisemaan asian ikään kuin sitä ei olisi.⁶⁰

3.3.2.2 Väittämistaakka ja uusiin seikkoihin vetoaminen hovioikeudessa (KKO 2006:54)

Myös ratkaisussa KKO 2006:54 oli kysymys väittämistaakasta. Ratkaisuseloste on seuraava:

Pankki oli kärjäoikeudessa vaatinut luoton takaajilta perusteettoman edun palauttamista katsoen näiden hyötynneen perusteettomasti pankin kustannuksella, kun pankin sanottuun luottoon kohdistama suoritus päävelalliselta oli osaksi peruuntunut lainvoimaisen tuomion johdosta. Koska pankin kanne ei ollut perustunut vastaajien antamien takausten voimassaoloon vaan takausvastuun lakkaamisesta aiheutuvan edun perusteettomuuteen, kärjäoikeus ei olisi saanut perustaa ratkaisuaan siihen, että vastaajat olivat velvollisia kanteessa vaadittuun suoritukseen antamiensa takausten perusteella.

Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevin perustein katsottiin, ettei pankilla ollut oikeutta vedota takausvastuuseen enää hovioikeudessa.

Tapauksessa oli kyse siitä, oliko pankilla oikeus periä takausvastuuseen perustuvaa saatavaa takaajilta sen jälkeen, kun pankki oli alun perin kohdistanut konkurssipesästä saamansa jako-osuuden kyseiseen luottoon ja luotto oli siten katsottu maksetuksi. Pankki oli myöhemmin joutunut muuttamaan jako-osuuden kohdistamista toisiin luottoihin hovioikeuden päätöksen perusteella, jolloin osa alkuperäisestä luotosta jäi maksamatta.

Ratkaisussa pankki siis vetosi oikeustositseikkaan, että sille oli aiheutunut vahinkoa ja vastaajille perusteetonta etua siitä, että pankki joutui muuttamaan jako-osuuden kohdistamista hovioikeuden päätöksen perusteella. Pankki vaati vastaajilta perusteettoman edun palauttamista. Pankki ei vedonnut siihen, että vastaajat olisivat edelleen vastuussa takausvelvoitteestaan.

KKO katsoi, ettei pankki ollut oikeutettu perimään saatavaa takaajilta takausvastuun perusteella. Kärjäoikeus ei olisi saanut perustaa ratkaisuaan seikkaan, johon pankki ei ollut vedonnut. Pankki ei myöskään voinut vedota takausvastuuseen enää hovioikeudessa, koska se olisi voinut tehdä niin jo kärjäoikeudessa. Lisäksi takaajien saama etu ei ollut perusteetonta, koska se olisi perustunut vastuun lakkaamiseen pankin alkuperäisen kohdentamisratkaisun seurauksena. Takaajien vastuu palautui vasta, kun pankki joutui muuttamaan kohdentamista.

Ratkaisu osoittaa, että kanteessa on vedottava nimenomaisesti niihin oikeustositseikkoihin, joihin kantaja haluaa tuomioistuimen perustavan ratkaisunsa. Hovioikeudessa ei voi vedota uusiin seikkoihin ilman pätevää syytä. Jos velkoja kohdistaa saamansa maksun tiettyyn velkaan, mutta joutuu myöhemmin muuttamaan kohdistamista, takaajien vastuu voi palautua. Perusteettoman edun palautus edellyttää, että etu on saatu ilman oikeusperustetta eikä lain mukaisesti.

⁶⁰ Välimäki 2016, s. 297.

Ratkaisun KKO 2006:54 tulkinnasta on esitetty eriäviä näkemyksiä oikeuskirjallisuudessa. *Saranpää* pitää ratkaisua pääosin onnistuneena ja linjassa väittämistaakan yleisten oppien kanssa. Hänen mukaansa KKO edellyttää kantajalta nimenomaista vetoamista takausvastuun voimassaoloon, mikä korostaa väittämistaakan merkitystä.⁶¹ *Kaisto* sen sijaan suhtautuu ratkaisuun huomattavasti kriittisemmin ja katsoo, ettei takauksen voimassaolo itsessään ole sellainen oikeustositseikka, johon kantajan pitäisi erikseen vedota. Kaiston mukaan pankki oli todennäköisesti vedonnut riittävästi takausvastuun perustaviin konkreettisiin seikkoihin, vaikka se ilmoittikin, ettei vetoa takausvastuuseen. Hän pitää ratkaisun perusteluja ongelmallisina väittämistaakan yleisten oppien kannalta.⁶²

Kaiston kritiikki herättää kysymyksen, miten tarkasti asianosaisen tulee eritellä oikeustositseikat, joihin vetoaa. Toisaalta hänen näkemyksensä voisi heikentää väittämistaakan merkitystä, jos tuomioistuimelle annettaisiin laajempi valta tulkita asianosaisen tarkoitusta. Ratkaisun tulkintaa vaikeuttaa pankin nimenomainen ilmoitus, ettei se vetoa takausvastuuseen. Tämä herättää kysymyksen, missä määrin asianosaisen oma käsitys vetoamistensa merkityksestä sitoo tuomioistuinta.

Välimäki on katsonut, että tapaustietojen perusteella kanteen perustaminen perusteetoman edun mukaisiin seikkoihin vaikuttaa olleen pankin tietoinen valinta, sillä pankki arveli takaussitoumuksien vanhentuneen. Pankki ei edes yrittänyt vedota vanhentumattomuuteen, vaikka ennakkopäätöksen KKO 1992:114 pohjalta siihen oli vahvoja perusteita, kuten alemmat oikeudet ja korkein oikeuskin *obiter dictum* totesivat. Välimäki toteaa, että pankin valitsemän virheellisen kanneperusteen takia jutussa päädyttiin aineellisesti väärään lopputulokseen, mutta se ei vaikuttanut preklusioratkaisuun.⁶³

Ratkaisu osoittaa, että väittämistaakan soveltamiseen liittyy tulkinnanvaraisia kysymyksiä, erityisesti oikeustositseikkojen ja niiden oikeudellisen arvioinnin rajanvetoon. Ratkaisun perusteella vaikuttaa siltä, että tuomioistuimet voivat edellyttää asianosaisilta varsin täsmällistä vetoamista oikeustositseikkoihin, mutta ratkaisu herättää myös kysymyksen tuomioistuimen prosessinjohtoon roolista. Vaikka aktiivisempi prosessinjohto voisi joskus edistää aineellisen totuuden selvittämistä, oma näkemykseni on, että ”ankarampi” mutta selkeämpi väittämistaakka korostaa asianosaisten määräämisperiaatetta ja edistää ennakoitavuutta. Selkeä väittämistaakka ohjaa asianosaisia esittämään kaikki relevantit vaatimukset ja niitä tukevat seikat, mikä parantaa oikeudenkäynnin ennakoitavuutta ja tehokkuutta. Samalla se korostaa asianosaisten vastuuta asiansa ajamisesta, mikä on linjassa määräämisperiaatteen kanssa.

⁶¹ Timo Saranpää, Korkeimmasta oikeudesta – Från högsta domstolen. Defensor Legis 4/2006, s. 760–771.

⁶² Janne Kaisto, Takaus ja väittämistaakka. Defensor Legis 2/2007, s. 191–215.

⁶³ Välimäki 2016, s. 336; Ratkaisussa KKO 1992:114 oli kysymys siitä, palautuuko takaajan vastuu tilanteessa, jossa velkoja on joutunut palauttamaan osan saamastaan suorituksesta. Tapaus koski pankkia, joka oli alun perin saanut täyden suorituksen asunto-osakkeen kauppahinnasta. Takaajan (A:n) vastuu pankin saatavista palautui, kun pankki joutui palauttamaan osan saamastaan suorituksesta C:lle hovioikeuden päätöksen perusteella. KKO katsoi, että velkojan tulee maksun peräytyessä päästä samaan asemaan kuin ilman maksua, ja takaajan vastuu palautuu peräytyneen maksun osalta. Tapauksessa ei ilmennyt erityisiä perusteita poiketa tästä periaatteesta. Korkein oikeus kuitenkin rajasi vastuuta siten, ettei takaaja ollut velvollinen maksamaan viivästyskorkoa ajalta, jolloin palautetut varat olivat pankin hallussa. Ratkaisu vahvistaa käsitystä takausvastuun palautumisesta maksun peräytyessä.

Huomionarvoista on, että pankki oli alun perinkin korostanut käräjäoikeudessa perustavansa kanteensa perusteettoman edun palautukseen eikä takausvastuuseen välttääkseen takausten vanhentumiseen liittyviä ongelmia. Pankki oli tietoisesti muotoillut kanneperusteensa perusteettoman edun mukaisiksi pyrkiäkseen näin välttämään mahdolliset ongelmat, jotka liittyivät takausten vanhentumiseen.⁶⁴ Asianosainen on vastuussa asiamiehensä virheistä. Jos asiamies on huolimattomuuttaan jättänyt seikkaan tai todisteeseen vetoamatta, se käy päämiehen vahingoksi. Lisäksi pätevän syyn arvioinnissa käytetään objektiivista mittapuuta, jolloin asiamieheltä edellytetään asianajoalan keskimääräisiä tietoja ja taitoja.⁶⁵

3.3.3 Epäolennaisten seikkojen erottaminen

Oikeudellisesti merkityksetön fakta on tosiseikka, muttei oikeustositseikka. Esimerkiksi velkomisjutussa velallisen sukien väri lainan nostamisen hetkellä on epäolennainen seikka, koska sillä ei ole vaikutusta velkasuhteen syntymiseen tai sisältöön. Väite voi pitää paikkansa, mutta faktaväite sukien väristä ei ole relevantti eikä merkityksellinen.⁶⁶

Oikeustositseikkoihin vedottaessa väitteet eivät saa olla liian epämääräisiä. Työsuhteen päättämistä koskevassa jutussa työntekijän yleisluontoinen väite työnantajan epäasiallisesta käytöksestä ei sellaisenaan ole riittävä oikeustositseikka. Epäasiallinen käytös pitäisi konkretisoida yksittäisiksi teoiksi, kuten toistuvaksi huutamiseksi ja nimittelyksi työyhteisön kuullen tai työntekijän perusteettomaksi ulkopuolelle jättämiseksi. Työntekijän tulisi yksilöidä tilanteita tarkemmin kertomalla, milloin ja missä yhteydessä huutamista ja nimittelyä on tapahtunut sekä mitä sanoja tai ilmaisuja on käytetty.

Merkityksellisiä seikkoja arvioitaessa on pohdittava, onko kyseessä selvä ja yksilöity fakta, johon oikeusseuraamus lain tai yleisen opin mukaan välittömästi perustuu. Liian yleisluontoiset, moniselitteiset tai hypoteettiset seikat eivät täytä oikeustositseikan vaatimuksia. Keskeyttämällä vain olennaisiin seikkoihin voidaan säästää aikaa ja resursseja sekä varmistaa, että ratkaisu perustuu asian kannalta relevantteihin tosiseikkoihin.⁶⁷

3.3.4 Vastajan väittämistäakka ja vastatositseikat

OK 17:1:n mukaan myös vastaajalla on näyttötaakka vastustamisensa perusteista, mutta hänen ei tarvitse erikseen kiistää kaikkia väitteitä, vaan vain vedota vastatositseikkoihin.⁶⁸

Kontradiktorisuus on tärkeä oikeudenkäyntiä ja todistelua ohjaava periaate. Se takaa asianosaisten oikeuden tulla kuulluksi ja esittää näkemyksensä oikeudenkäyntiaineistosta. Tuomioistuimen on huolehdittava periaatteen toteutumisesta ja osapuolilla on oltava yhtäläiset mahdollisuudet esittää todisteita. Kontradiktorisuus tukee oikeudenmukaista ja läpinäkyvää oikeudenkäyntiä sekä edesauttaa totuuden selvittämistä. Sen loukkaaminen voi

⁶⁴ Ks. esittelijän mietintö KKO:n ratkaisussa.

⁶⁵ Välimäki 2016, s. 335.

⁶⁶ Arg. OK 5:2 ja 19 § ja OK 24:4: Riidan ja näytön kohteina ovat riitaiset oikeustositseikat eli merkitykselliset tosiseikat, jotka on tuotu tuomioistuimeen ratkaistavaksi. Oikeustositseikkojen avulla sovelletaan abstraktia oikeusnormia konkreettiseen toteennäytettyyn tapaukseen.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Lappalainen 1995, s. 389.

johtaa todisteen hyödyntämiskieltoon tai heikentää sen näyttöarvoa.⁶⁹ Periaate tarkoittaa, että asianosaisella on oikeus tutustua ja vastustaa kaikkea oikeudenkäynnissä esitettyä todistelua. Vastapuoli voi kiistää todisteen esimerkiksi sen luotettavuuden tai lainvastaisuuden perusteella. Mikäli asianosainen on ollut estynyt osallistumasta oikeudenkäyntiin, todistelu voidaan ottaa uudelleen vastaan, jotta kontradiktorisuus toteutuu.⁷⁰

Suomen oikeusjärjestelmä ei varsinaisesti tunne vastaajan kiistämistaakkaa, mutta vastaajan on vedottava niin sanottuihin vastatosiseikkoihin, jotta ne voidaan ottaa huomioon.⁷¹ Vastaajan ei sen sijaan tarvitse erikseen kiistää kantajan asiaväitteitä tai oikeusväitteitä.⁷² Vastaajan väittämistaakan kohteena ovat vain hänen omat vastatosiseikkansa, ei kantajan väitteiden kiistäminen tai oikeusväitteet. Vetoamalla vastatosiseikkaan vastaaja tekee oman asiaväitteensä ja tuo oikeudenkäyntiin uuden oikeustosisaikan kantajan esittämän kanneperusteen lisäksi. Vastaajan väittämistaakka perustuu kontradiktoriseen periaatteeseen, jonka mukaan kantajan on saatava tietää kaikki jutussa esiin tulevat vastatosiseikat voidakseen lausua niistä.⁷³ Vastaajan väittämistaakka on subjektiivinen, kuten myös kantajan väittämistaakka tämän omista väitteistä.⁷⁴

Vastaajalla ei ole velvollisuutta kiistää erikseen jokaista kantajan esittämää tosiasiaväitettä. Vaikka vastaaja jättäisi kiistämättä kantajan asiaväitettä, tuomioistuin ei automaattisesti hyväksy sitä toteennäytetyksi tosiseikaksi. Tosiasiaväitteen nimenomainen kiistäminen ei ole edellytys sille, että tuomioistuin ryhtyisi tutkimaan näyttökysymystä.⁷⁵ Vastaajalle asetettu velvollisuus ilmoittaa vastustamisensa perusteet tarkoittaa sitä, että vastaaja kiistää kanneperusteen todenperäisyyden esittämällä asiaväitteitä, oikeusväitteitä tai vastatosiseikkoja. Vastaajan tulee ilmoittaa vain sellaiset perusteet kanteen vastustamiselle, joilla on hänen käsityksensä mukaan merkitystä asian ratkaisemiselle.⁷⁶ Tämä ei kuitenkaan tarkoita varsina-

⁶⁹ Pasi Pölönen – Antti Tapanila, *Todistelu oikeudenkäynnissä* (ePub e-kirja). Tietosanoma 2016, luku: 2.3.1 Kontradiktorisuuden oikeuslähteet; Antti Tapanila, *Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena* (ePub e-kirja). Tietosanoma 2019, luku: 2.1 Määritelmä.

⁷⁰ Helenius – Linna 2024, s. 510; OK 17:59.

⁷¹ Arg. OK 5:10.1 kohta 2 ja OK 24:3.2 mom.

⁷² Lappalainen luokittelee *asiaväitteiksi* kanteen todenperäisyyden kiistämisen (varsinainen väite), oikeusväitteet ja vastatosiseikkaan vetoamisen, joilla tähdätään kanteen hylkäämiseen. *Prosessiväitteet* puolestaan tähtäävät joko kanteen tutkimatta jättämiseen tai ainakin käsittelyn keskeyttämiseen, kunnes mahdollinen puute on korjattu. Ks. tarkemmin asiaväitteistä ja prosessiväitteistä Lappalainen 1995, s. 388–395; Varsinaisesta väitteestä käytetään myös käsitettä *näyttöväite*, ks. Antti Jokela, *Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu*, *Oikeudenkäynti II*. Alma Talent 2024, s. 460–461. Helenius – Linna 2024, s. 193–193. Virolainen – Launiala 2024, s. 192.

⁷³ Lappalainen – Hupli 2021, s. 520; Lappalainen 1995, s. 389.

⁷⁴ Lappalainen 1995, s. 403; Vuorenpää 2017 s. 191; Kaisto 2007, s. 192.

⁷⁵ Jari Vaitoja, *Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2014, s. 22.

⁷⁶ OK 5:10.1 kohta 2 ja OK 24:3.2; HE 32/2001 vp, s. 34; Esitöissä on esimerkein todettu, että ”vaatimuk- sessa kiistämisen tueksi esitetyt perusteet, esimerkiksi ’velka ei ole syntynyt’, ’velka on maksettu’, ’jääkaappi ei toimi’, ’auto oli korjattu niin huonosti, että se jouduttiin korjaamaan uudestaan’ tai ’kirjoja ei ole toimitettu’ riittävät sellaisiksi kiistämisen tueksi esitetyiksi perusteiksi, jotka esittämällä välttyy yksipuoliselta tuomioi- ta oikeudenkäynnin tässä vaiheessa.” HE 1990 vp, s. 59. Esitöiden esimerkkien perusteella voi päätellä, että kynnys kiistämisen perusteluille ei ole kovin korkea. Riittää, että vastauksessa esitetään jokin järkevä ja asiaan liittyvä peruste kiistämiseksi, jotta yksipuoliselta tuomiolta välttyään.

sen kiistämistaakan omaksumista.⁷⁷ Kiistämistaakan sijaan oikeustosisaikan riidattomuutta arvioidaan tunnustuksen (OK 17:5) ja todistusharkinnan (OK 17:1) kautta.⁷⁸ Ruotsalaisessa prosessioikeudessa vallitsee sama näkemys, ja ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessaakin on esitetty pääsäännöksi, että mikäli jotakin seikkaa (faktaväitettä) ei ole kiistetty, seikka katsotaan riitaiseksi.⁷⁹

Vaikka vastaajalla ei ole varsinaista kiistämistaakkaa, hänen passiivisuutensa tai vastustamatta jättämisensä voi vaikuttaa asian käsittelyyn ja todistustaakan jakautumiseen. Jos vastaaja jättää vastaamatta kanteeseen tai ei esitä perusteltua vastustusta, tuomioistuin voi ratkaista asian kantajan hyväksi yksipuolisella tuomiolla.⁸⁰ Tällöin kantajan väitteet oletetaan oikeiksi ilman todistusharkintaa.⁸¹ Lisäksi jos vastaaja ei nimenomaisesti kiistä tiettyjä kantajan väitteitä, tämä voi vaikuttaa todistustaakan jakautumiseen. Jos vastaaja ei kiistä kantajan esittämää oikeustosisekkaa, todistustaakka ei välttämättä aktivoidu ja tuomioistuimelle voi syntyä oletus kantajan väitteen totuudenmukaisuudesta. Tällöin vastaajan olisi esitettävä vastanäyttöä kumotakseen olettaman.⁸²

Kantajan tulee vedota kaikkiin vaatimuksensa perusteisiin (oikeustosisekoihin), kun taas vastaajan tarvitsee vedota vain vastatosiseikkoihin. Kantajan ja vastaajan erilaiset velvoitteet johtuvat osittain heidän rakenteellisesti erilaisesta asemastaan oikeudenkäynnissä, sillä kantaja esittää vaatimuksensa ensin, ja vastaaja voi lausua riidasta vasta tämän jälkeen.⁸³

Vastaajan väittämistaakan merkitystä voidaan havainnollistaa hypoteettisilla tilanteilla:

Kantaja vaatii vastaajalta tiettyä rahasummaa sopimuksen perusteella. Vastaajan vedotessa vastatosiseikkana siihen, että vaadittu summa on kohtuuton ottaen huomioon sopimuksen tekemiseen liittyneet olosuhteet, hänen on nimenomaisesti vedottava näihin kohtuullistamisperusteisiin, jotta tuomioistuin voisi ottaa ne huomioon.

Kantajan vaatiessa vastaajalta velan maksua, vastaajan on vedottava velan vanhentumiseen vastatosiseikkana, jotta se voitaisiin ottaa huomioon oikeudenkäynnissä (laki velan vanhentumisesta 18 §).

Irtaimen kaupassa ostajan vedotessa virheeseen, myyjä voi esittää vastatosiseikkana, että virhe johtui ostajan omasta huolimattomuudesta tai tavarantoimituksen virheellisestä käsittelystä.

⁷⁷ Lappalainen 1995, s. 404, alaviite 118; Vanhassa OK 5 luvun 10 § 1 mom. 2 kohdassa ja OK 24 luvun 3 §:n 2 momentissa puhuttiin kanteen *kiistämisestä*. Vaikka ”kiistää”-sanaa käytettiin, sanamuutos sanaan ”vastustaminen” olisi vain systemaattinen ja muodollista laatua oleva muutos, eikä se vaikuttaisi kohdan asiasisältöön koska kiistämällä vanhassa lainkohdassa tarkoitettiin kanteen vastustamista. HE 32/2001 vp, s. 34.

⁷⁸ Lappalainen 1995, s. 404.

⁷⁹ Roberth Nordh, *Bevisvärdering*, upplaga 2, Iustus förlag 2019, s. 40.

⁸⁰ OK 5:13 ja 5:14.

⁸¹ Mikäli kantajan kanne on, vastaajan passiivisuudesta huolimatta, kuitenkin selvästi perusteeton, kanne on sen verran tutkittava ja hylättävä tuomiolla, OK 5:13 ja 5:14; Yksipuolinen tuomio on luonteeltaan passiivisuussanktiomainen. Ks. Lappalainen – Hupli 2021, s. 729 ja s. 1036–1037.

⁸² Yleisesti tunnetut tosiseikat, kuten historialliset tapahtumat tai luonnonlait, voidaan olettaa todeksi ilman erillistä näyttöä, ellei vastaaja esitä erityistä vastanäyttöä (notoriset seikat). Joissakin tapauksissa laki itsessään luo olettaman, joka vastaajan on kumottava. Esimerkiksi isysolettama avioliitossa syntyneen lapsen kohdalla (lakiin perustuva oletama).

⁸³ Vaitoja 2014, s. 53–54.

Työsuhteen päättämisiiridassa työnantajan vedotessa työntekijän laiminlyönteihin, työntekijä voi esittää vastatosisiikkana, että laiminlyönnit johtuivat työnantajan puutteellisesta ohjeistuksesta tai kohtuuttomista vaatimuksista.

Kantajan väittäessä vastaajan rikkoneen heidän välisensä sopimuksen, vastaajan ei tarvitse erikseen perustella kiistämistään, vaan kantajan on näytettävä toteen sopimuksen rikkominen.

Kantajan vaatiessa vahingonkorvausta vastaajalta väittäen tämän toimineen huolimattomasti, vastaajan esittäessä väitteen, jonka mukaan kyseessä ei ole huolimattomuus vaan tapaturma, hänen ei tarvitse vedota mihinkään erityisiin tosiseikkoihin, vaan kyse on kantajan esittämien tosiseikkojen juridisesta luonnehdinnasta.

On tärkeää erottaa vastaajan väittämistaakka vastatosisiikkojen osalta ja kiistäminen. Kiistäminen ei vaadi samanlaista perustelua kuin vastatosisiikkoihin vetoaminen. Vastaaja voi puolustautua vastustamalla kantajan perusteita ja kiistämällä tosiasiat, kun taas väittämistaakka vastatosisiikkojen osalta edellyttää positiivisia väitteitä omaksi puolustukseksi. Jos vastaaja esittää vaihtoehdoisen tapahtumainkulun, hänelle syntyy samanlainen velvollisuus näyttää toteen omat faktaväitteensä tämän vaihtoehdoisen kulun osalta.

Vaikka vastaajan ei tarvitse erikseen kiistää jokaista väitettä, tuomioistuim ei automaattisesti pidä kiistämättömiä väitteitä totena, vaan arvioi näyttöä tapauskohtaisesti. Prosessin sujumuuden kannalta on kuitenkin hyödyllistä, jos vastaaja kertoo jo vastauksessaan, mitkä väitteet ovat riidattomia ja mitkä riitaisia.

Tiivistettynä vastaajan väittämistaakka edellyttää aktiivista vastanäytön esittämistä, kun taas kiistäminen on passiivisempaa väitteiden vastustamista. Molemmat ovat tärkeitä vastaajan puolustautumisessa.

3.3.5 Tuomioistuimen prosessinjohtovelvollisuudesta

Tuomioistuimella on tärkeä rooli oikeudenkäynnin ohjaamisessa ja valvonnassa prosessinjohton kautta. Prosessinjohto voidaan jakaa muodolliseen ja materiaaliseen. Muodollisessa prosessinjohtossa tuomioistuim huolehtii oikeudenkäynnin ulkoisesta kulusta, kuten istuntojen järjestämisestä. Materiaalisessa prosessinjohtossa tuomioistuim pyrkii selvittämään oikeudenkäynnin kohdetta vaikuttamalla oikeudenkäyntiaineistoon kysymyksillä ja huomautuksilla tavoitteenaan asian perusteellinen selvittäminen ja oikea ratkaisu.⁸⁴

Prosessinjohto kohdistuu asianosaisten vaatimuksiin, oikeustosisiikkoihin ja todistelukykyksiin. Tuomari selvittää asianosaisten tahdon ja tarkoituksen epäselvissä tilanteissa. Hän ei saa esittää uusia vaatimuksia tai oikeustosisiikkoja asianosaisten puolesta, mutta voi kiinnittää huomion niiden esittämisen mahdollisuuteen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.⁸⁵

Lisäksi tuomarin on huolehdittava, että oikeustosisiikat esitetään riittävän yksilöidysti ja selvästi, sekä tarvittaessa selvittävää asianosaisten vetoamistarkoitusta. Todistelun osalta tuomari valvoo todisteiden ja todistusteemojen täsmällistä ilmoittamista ja informoi todistustaakan jakautumisesta. Tuomarin on myös kiinnitettävä asianosaisten huomio sivuutettuihin, mutta relevanteilta vaikuttaviin oikeusohjeisiin. Informointi ei kuitenkaan saa olla liian kannanottava. Prosessinjohtossa on noudatettava asianosaisten määräämisperiaatetta

⁸⁴ Virolainen – Launiala 2024, s. 185–216.

⁸⁵ Virolainen – Launiala 2024, s. 313–374.

ja huolehdittava tuomarin puolueettomuudesta, mutta sen avulla estetään muodollisia ratkaisuja ja edistetään aineellisesti oikeaa lopputulosta.⁸⁶

Tuomioistuimen keskeisiin tehtäviin kuuluu myös ratkaisun perustelevinen, jossa tuomioperusteiden ilmoittamisella on tärkeä merkitys. Tuomioperusteet ovat niitä oikeustosi-seikkoja, joihin tuomioistuin perustaa ratkaisunsa. Ne vastaavat sovellettavan oikeusnormin tunnusmerkistöä, ja asianosaiset vetoavat niihin perustellessaan vaatimuksiaan. Tuomiope-rusteet ovat rinnakkaiskäsite asianosaisen velvollisuudelle esittää kanteen ja vastineen perus-teet. Tuomioperusteiksi kelpaavat vain oikeudenkäyntiaineistosta ilmenevät ja asianosaisen vetoamat faktat, jotka tuomioistuin katsoo riidattomiksi, näytetyksi toteen tai todistustaakan perusteella selvitettyiksi.⁸⁷

4 Keskeiset havainnot ja päätelmät

Tässä artikkelissa on tutkittu todistelun ja asianosaisten väittämistaakan keskeisiä periaatteita ja käytäntöjä suomalaisessa siviiliprosessissa. Tutkimus on osoittanut, että nämä prosessioi-keudelliset instituutiot ovat olennainen osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja oikeus-turvan toteutumista.

Eri todistelukeinoilla – asiakirjatodisteluilla, katselmuksilla ja henkilötodisteluilla – on omat erityispiirteensä ja haasteensa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta. To-distelukeinojen luotettavuutta ja merkitystä on arvioitava kriittisesti tapauskohtaisesti, mikä korostaa tuomarin roolia todisteiden näyttöarvon punnitsemisessä. Väittämistaakka puoles-taan määrittää todistelun rajat. Ilman asianmukaista vetoamista oikeustosi-seikkoihin todis-telu ei ole sallittua tai merkityksellistä. Tämä alleviivaa asianosaisten ja heidän asiamiestensä velvollisuutta tunnistaa relevantit tosiseikat ja vedota niihin oikeassa järjestyksessä. Väittä-mistaakan tiukka soveltaminen voi toisinaan johtaa ankariin lopputuloksiin, mutta sen mer-kitystä asianosaisten oikeusturvan ja prosessin ennakoitavuuden kannalta ei tule väheksyä.

Määräämisperiaatteen ja tuomioistuimen prosessinjohtoon välinen jännite on ilmeinen todistelun laajuutta määritettäessä. Näiden periaatteiden yhteensovittaminen edellyttää tuomioistuimelta harkintaa, jotta saavutetaan oikeudenmukainen lopputulos loukkaamatta asianosaisten määräämisperiaatetta. Liian passiivinen prosessinjohto voi johtaa asian puut-teelliseen selvittämiseen, kun taas liian aktiivinen prosessinjohto voi vaarantaa tuomarin puolueettomuuden ja asianosaisten määräämisvallan. Tasapainon löytäminen näiden välillä on välillä haastava, mutta välttämätön tehtävä, jotta saavuttaa oikeudenmukaisen lopputu-loksen, muttei loukkaa asianosaisille kuuluvaa määräämisperiaatetta.

Oikeustosi-seikkojen käsite ja tunnistaminen ovat nousseet tutkimuksessa keskeiseen ase-maan. Ne ovat asian ratkaisun kannalta välittömästi relevantteja faktoja, joihin oikeusseu-raamuksen syntyminen lain mukaan perustuu. Niiden tunnistaminen ja niihin vetoaminen on edellytys todistelun oikealle kohdentamiselle ja asianosaisten menestymiselle prosessissa.

Vastajan rooli väittämistaakan näkökulmasta on osoittautunut moniulotteiseksi. Vastaa-ajan on tarvittaessa vedottava aktiivisesti vastatosiseikkoihin oman kantansa tueksi, kun taas pelkkä kanteen kiistäminen ei edellytä samanlaista perustelua. Vastajan passiivisuus voi joh-taa siihen, että kanteen tosiseikat katsotaan riidattomiksi, joten aktiivinen prosessaaminen

⁸⁶ Virolainen – Launiala 2024, s. 375–504.

⁸⁷ Jyrki Virolainen – Petri Martikainen, Tuomion perustelevinen. Talentum 2010, s. 235–236.

on myös vastaajan edun mukaista, jos se on perusteltu vaihtoehto. Toisaalta vastaajan ei tarvitse kumota jokaista kantajan esittämää väitettä, vaan keskittyä omien vastatositseikkojensa esille tuomiseen.

Artikkelin havainnot nostavat esiin oikeudellisen avun tärkeyden oikeudenkäynnin monimutkaisuuden vuoksi. Asianajajien ammattitaito väittämistaakan ja todistelun säännösten soveltamisessa sekä tuomareiden prosessinjohtolliset taidot ovat avainasemassa oikeudenmukaisen lopputuloksen saavuttamisessa.

Jatkokehittelyn osalta nostan keskusteluun mahdollisuuden hyödyntää laajemmin kirjallisia kertomuksia todisteena *common law* -tyyppisen *deposition*-menettelyn kautta. *Deposition* on oikeudenkäyntiä edeltävä prosessi, jossa asianajajat esittävät kysymyksiä vastapuolen todistajalle tämän ollessa valan alaisena tuomioistuimen ulkopuolella. Lausunto tallennetaan kirjallisesti tai videona. Menettelyn tarkoituksena on kerätä tietoa, arvioida todistajan uskottavuutta ja säilyttää lausunto myöhempää käyttöä varten. Esimerkiksi kuoleman varalta talletetussa todistajanlausunnossa kontradiktorisuuden periaate on ehtinyt toteutua tuomioistuimen ulkopuolella, vaikkei sitä päästä toteuttamaan tuomioistuimessa. Lisäksi menettely auttaa asianajajia valmistautumaan oikeudenkäyntiin ja johtaa monesti sovintoon ennen varsinaista oikeudenkäyntiä, koska asianosaiset saavat tietää etukäteen henkilötodistajan todistelun, minkä seurauksena on mahdollista arvioida jutun menestymismahdollisuuksia uudestaan.

Deposition-menettelyn soveltaminen Suomessa vaatisi huolellista harkintaa ja lakimuutoksia. Olisi pohdittava käytännön toteutusta ja yhteensopivuutta esimerkiksi todistelun vapaan arvioinnin kanssa. Menettely vaatisi resursseja, mutta voisi tehostaa oikeudenkäyntejä, edistää sovintoja ja keventää tuomioistuinten työtaakkaa. Asianosaisten saadessa tietää vastapuolen todistajien lausunnoista etukäteen he voivat paremmin arvioida riskejä ja kustannuksia, mikä voi motivoida sovintoon. Tämä säästäisi tuomioistuinten resursseja. Ehdotus kuitenkin haastaisi joitakin perinteisiä prosessiperiaatteitamme ja korostaa tarvetta jatkuvalla keskustelulle ja sääntelyn kehittämiselle.